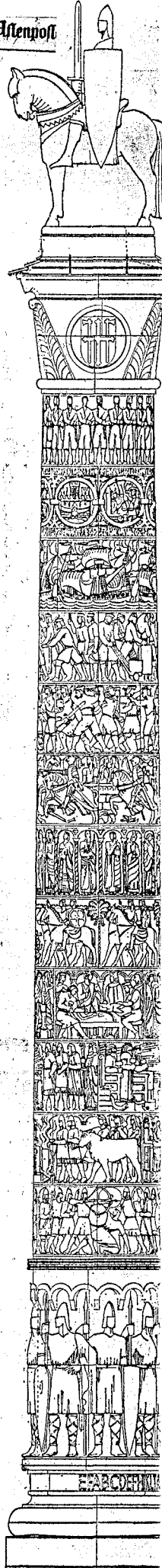

SANNHETEN OM EIDSVOLLSØYLEN

Onsdag aften Aftenpost

12. Jan 1968
103011

Av Even Hebbe Johnsrud

Kulturrådet skal i denne måneden drøfte og såvidt jeg skjønner endelig avgjøre Eidsvollssøylens skjebne.

Saken har siden den ble overlagt Stortinget ved Eidsvollkomitéens oppløsning i 1949 vært gjenstand for ganske heftig debatt. Det er fremsatt påstander som delvis har fått gjenklang langt utover de kretser som ivrigst har gått inn for at søylen blir reist, påstander som ved nærmere øyesyn viser seg ikke holdbare. For enkelthets skyld kan de samles i 3 punkter:

1) Kunstnerens forhold under krigen er (og har vært) helt avgjørende for vår holdning til monumentet. 2) Dette inneholder på sin side ikke det merke eller arr som skulle minne om det Wilhelm Rasmussen ble dømt for etter krigen. (Emil Lie, 1965.) 3) Monumentet er idag identisk med det seirende utkast ved konkurransen i 1924/6.

Det er mulig at kunstnerens konkrete medlemskap i NS under krigen for mange har vært og er den viktigste innvending mot søylen og dens plassering på Eidsvolls plass. Ut fra min egen holdning er dette ikke korrekt. Dette juridisk målbare (og utsont) intermeso i hans liv — tyve år etter at monumentet ble påbegynt — er menneskelig sett av liten betydning og kunstnerisk sett totalt uten interesse.

Langt viktigere er vel da det faktum at synet på kunst og innstillingen til monumenter i særdeleshet har forandret seg endel fra

Denne delen av artikkelen skal stå i forenklingen av Søylen Spalten til høyre

på den linje som har sitt utgangspunkt i Norges samling.

Forsøket på å rehabilitere det arbeide han ofret så mange år på er selvfølgelig forståelig. Hele saken var en stor personlig tragedie, og vi kan bare være glad for at Wilhelm Rasmussens minne som billedhugger og akademiprofessor ikke står og faller med Eidsvollssøylen. Den er et tidstypisk uttrykk for en samfunns- holdning og en historieoppfatning som ikke lenger har gjenklang, aller minst som uttrykk for vårt syn på grunnlovsverket. Skal den noensinne reises, må det være for å minne våre etterkommere om hva mellomkrigstiden også inneholdt av åndsstrømninger her hjemme.

Vi har allerede et Eidsvollmonument, det huset hvor Grunnloven ble til. Det er nu heldigvis satt i forsvarlig stand, og vi erer Eidsvoll-mennene best gjennom vårt arbeide for å verne om dette og de øvrige kulturminner overlatt oss av «slekten fra 1814». Den slekt som overlot oss Eidsvollssøylen uferdig skylder vi ingen pietet.

XXXXXXXXXX

Artikkelen slutt

dengang Eidsvollssøylen ble besluttet reist og til idag.

Mine innvendinger gjelder Eidsvollssøylens idé og ikonografiske program slik det går frem av monumentet selv og av kunstnerens uttalelser. Ved å gjennomgå disse kommer også en imøtegåelse av påstandene 2 og 3 naturlig inn.

Bildende Kunstneres Styre peker i sin uttalelse til Stortinget på de forandringer som kunstneren foretok i 1934 og deres endring av søylens karakter fra å være et Eidsvollmonument til å bli en «Vikingsøyle». Uttalelsen rammer noe vesentlig, men forbigår at søylen også tidligere hadde «vikingekarakter». Den virker idag fremmed som monument over Eidsvollverket og dets plass i historien, men vi må ikke glemme at vikingerotantikken var uøselig knyttet til eldre historieoppfatning, ikke minst rundt århundreskiftet. Søylen osar av høvding- og heltedyrkelse. Den er et sjeldent klart billedmessig uttrykk for krigersk nasjonalistiske tendenser her hjemme som fikk sin kraftigste næring i den nasjonale begeistring omkring 1905, og som behersket vide kretser helt til de så effektivt ble monopolisert og kompromittert av NS. Det er ikke «nasjonalt sinnelag» søylen savner, men en markering av at Grunnloven er noe annet og mer enn kraftpatriotisk fgrer-prøve.

Wilhelm Rasmussens utkast hadde som motto: «Fra Hafstrsfjord til Eidsvoll». I et intervju i Aftenposten like etter konkurransen gjør han rede for sitt syn på utkastet og dets program, idet han viser til det sitatet som også brukes i intervjuets overskrift: «Hvad Norge var, det skal det engang vende». Sitatet er senere blitt like velkjent som hans motto. Det utgjør skjelettet i det program som fullt utbygget i 1942 besto av landemerkene: «Slaget i Hafstrsfjord — 1814 — Statsakten på Akershus», men hvor selve Grunnloven naturlig nok kom noe i bakgrunnen.

Kunstneren forteller i intervjuet at han hadde laget sitt første utkast til et Eidsvollmonument 18 år gammel (han var ved konkurransen 46) og at det har spøkt i hans hjerne i alle år,

«som i så mange andre menneskers . . . Hovedtanken har vært å vise sammenhengen i vår historie, slik at det som ble utrettet på Eidsvoll står som det siste ledd, den siste epoke — jeg vet ikke riktig hvordan jeg skal uttrykke det — slutten på den linje som har sitt utgangspunkt i Norges samling.

Derfor har jeg forsøkt å karakterisere de forskjellige epoker, gjengi bilder, skikkelser og navn fra historien. Nederst er høvdingerekken. Den symboliserer Norges fribårne konge- og høvdingesætter, grunnstammen i vår historie, for vår utvikling. Så har jeg en biotningsscene, en okse som føres frem, derefter følger noen kampscener fra vikingtiden — så bispene som går mot de gamle guder, korset mot hammenen.»

Efter middelalderen, fremstillet ved et glimt av Nidarosdomen (hvor han jo hadde virket i mange år) og kirkens stilling, følger «dansketidens felter» som foreløpig er bestemt å skulle omfatte slaget ved Kringen og kampbilder fra Den store nordiske krig, samt silhuetter av Akershus og Håkonshallen, «det avhenger av, om der blir plass». Tordenskiold holdes utenfor, han fyller isteden nest øverst

felt alene. «Og som toppen på det hele, like under kapitelet, kommer broderkjeden fra Eidsvoll som en strengt dekorativ frise. Mennene gir hverandre hånden, høyre hånd til sidemannen til venstre og omvendt.»

Denne meget naive og idag lett komiske historieoppfatning ble i 1926 godtatt som gjeldende, og med stor begeistring. Underlig nok, for et mer nyansert syn på Norges historie og ikke minst på «dansketidens» grunnleggende betydning var i ferd med å vinne frem, og det skulle ha kunnet ventes å prege iallfall noen av de meget opplyste personer som hadde tatt på seg oppgaven å reise Eidsvoll-beslutningene et monument.

Komitéen hadde bestemt at monumentet skulle være en søyle, med en forgylt figur på toppen. Wilhelm Rasmussen tok sitt utgangspunkt i Markusøylen i Venezia, noe samtiden også fullt innså og godtok. Det er imidlertid befriende for hans hele innstilling at også søylen er blitt et nasjonalt symbol:

« . . . det er en noe uklart symbolikk, men den har altså vært medvirkende — det er dronning Ragnhilds drøm . . . om treet som vokste . . . søylen er blitt på en måte Norges stamtre.»

Symbolikken, som altså fremdeles er litt uklart, blir klarere noen år senere. Løven som opprinnelig kronet søylen ble nemlig i 1934, på kunstnerens eget forslag, skiftet ut med en rytterfigur, og han motiverer forandringen slik:

« . . . det ligger noe så å si ekte norsk i mitt nye forslag . . . noe i Snorrebildet. Harald Hårfagre på en traust og kraftig fjording har etter min mening en reell historisk atmosfære og skulle udmerket symbolisere det typisk norske lynne og den nasjonale innstilling.»

Hafstrsfjord-helten, rikssamleren i toppen av dronning Ragnhilds tre, det var altså uttrykk for «den nasjonale innstilling». Kunstneren kan selvfølgelig ikke hjelpe for at slike begreper ble gjelagt for hans og evighet av hans senere partifeller, like lite som han antagelig kunne hjelpe for at de annekterte det merke som i 1934 ble plassert på søylekapitelet. (?) Men de som vil forsvare hans minne med å kreve denne søyle reist foran Stortinget, de må ha oss tilgjitt at vi påpeker den intime forbindelse vi mener å finne mellom kunstverket, kunstnerens tolkning av det og den politiske bevegelse han senere ga sin åpne tilslutning.

Søylen bærer idag «arret» etter «det merke» som kunstneren etter krigen fant det opportunt å skifte ut med mer nøytrale rytterne-daljonger. Han må også ha laget nye felt, om vi kan dømme etter uttalelser i et intervju i 1963, to år før han døde. At rytterfiguren her plutselig er kommet til under okkupasjonen som et symbol på kongedømmets, må vel kalles en erindringsforskyvning. Mer grave-rende er i mine øyne forsøkene på å tillemppe søylens utsmykning en ny situasjon hvor krigerne er blitt himevernsfolk og høvdingene overført til statsregulativet, mens de «symboliserer vaktten og vernet om Norges enhet». Krigen er nu «kamp mot fremmed invasjon», og Tordenskiold symboliserer «vårt folks vilje til å forsvare seg». Og, «som toppen på det heles for å si senere kunstneren i hans forklaring av søylen for 40 år siden, er broderingen på Eidsvoll nu blitt et bilde «på det folkestyre som Eids-

Utkastet etter forandringen i Antatt høyde vel 30 meter. tegning offentliggjort 1941

vollverket innvarier (1). som i 1926 altså ikke innvarier men tvertimot betegnet es!